

יואב שורק

מלכוד מנהיגותי

כריכת גורלה של מדינת ישראל בגורלו של נתניהו היא הרת אסון, כמו גם ההתעקשות של כל הצדדים להתנהל לפי שורת הדין

ולאורה הוא מחליט אם ומתי נלך לבחירות; ועד כה נראה שאף התנהלותו במשבר הכלכלי-רפואי-חברתי החמור שאנו נתונים בו נגזרת ממנה.

מן הצד השני עומדים אנשי רק-לא-ביבי, שכמעט והצליחו בניסיון לעקוף את הבחירה הדמוקרטית באמצעות הילוך-אימים משפטי וציבורי. אף שהם נראים טהורים בעיני עצמם, ומטילים את הכינוי מסית ומדיח על שנוא נפשם, אי אפשר להתעלם מהיותם האחראים הישירים והמכוונים למסע ארוך, עיקש ואכזרי של דה-לגיטימציה ודמוניזציה של מנהיג בישראל, ומנכונותם לנקוט כל מהלך – כשר או מסריח – שיביא לסיום כהונתו.

המועקה שחשנו כולנו בקיץ תש"ף לא נבעה רק מדכדוך הקורונה, אלא גם ואולי בעיקר מדשדוש המשילות. המערכת הפוליטית, זו שבעת משבר כזו משחקת תפקיד מרכזי בניהול חיינו, נראית כלכודה במבוי סתום שאינו מעורר כבוד: מן הצד האחד עומד ראש הממשלה, שהישגיו האסטרטגיים המרשימים טשטשו תמיד את נטייתו להזניח את מדיניות הפנים. נראה שרק חסידים ללא תקנה של נתניהו אינם רואים את אשר בולט לעין כל מתבונן: ראש הממשלה מרוכז בעיקר בשרידותו הפוליטית-אישית. על פי שיקוליה הוא ממנה אנשים, לעיתים לתפקידים הרי גורל; על פיה הוא בוחר את התבטאויותיו,

לפנים משורת הדין לפי הזמן והעניין; וכשאינו עושה כן, אף שהוא דין אמת – אינו לאמיתו. על דרך שאמרו חז"ל: לא נחרבה ירושלים אלא שהעמידו דיניהן על דין תורה ולא לפנים משורת הדין.

לא רק במקורותינו. בראשית המאה הי"ט היה זה היינריך פון קלייסט שתיאר בנובלה שלו "מיכאל קולהאס" כיצד רדיפת צדק עשויה להפוך למרחץ דמים, ללמדך שלעתים הוויתור על האמת עשוי להיות המעשה המוסרי, בעוד היצמדות אליה תהיה שרירות לב.

המוצא היחיד מן המבוי הסתום שנקלענו אליו הוא פרישתו של נתניהו – מעצמו או בדחיפת מחנה הימין כולו – מעמדת ראש הממשלה. רבים מתנגדים לכך, כיוון שבכך ייעשה אי-צדק חמור: הניסיון המתמיד להכריע את נתניהו שלא בדרך הקלפי יוכתר בניצחון, והיועץ המשפטי יתגלה כממליך המלכים ומורידם.

אכן, זוהי האמת. אך מעבר לאמת הזאת, יש אמיתות נוספות. הראשונה, שפרישתו של נתניהו נדרשת לא בגלל כתבי האישום, אלא בגלל חוסר היכולת לכוון כאן משילות אפקטיבית ועניינית, בשעה של משבר לאומי, ובשל הזיהוי המסוכן שניכר אצל נתניהו בין האינטרס הפוליטי-אישי שלו לבין האינטרס הלאומי. הזיהוי הזה הניב לנו במשך שנים ראש ממשלה עם יכולות עבודה מופלאות ומסירות אין קץ, אבל כעת ניכר עד כמה הזיהוי הזה מסוכן. והשנייה, והיא אולי עקרונית יותר, היא שבהתעקשות על האמת הזו אנו הופכים את מדינת ישראל כולה לבת ערובה. במציאות כזו, השאלה "מי אשם" בכך שנקלענו לדרך ללא מוצא חשובה הרבה

בתווך עומדים חלק נכבד מאזרחי ישראל, שנפשם סולדת מהתנהלותם של שני הצדדים, אך המציאות המחנאית מכריחה אותם 'לתפוס צד', או מותרת אותם נטולי כוח פוליטי; ומעל מרחפת הידיעה שלא מוצעת כעת אלטרנטיבה ראויה וריאלית. ישראל זקוקה למנהיג, שרבים יתנו בו אמון מוצדק – ולעת עתה אין כזה.

במציאות מתוקנת יותר, אפשר היה לצפות שראש הממשלה יפרוש מיוזמתו מתפקידו – לא מתוך הודאה בצדקת האישומים נגדו, אלא מהבנה שכך אי אפשר. במציאות מתוקנת יותר, אפשר היה לצפות שהיועץ המשפטי לממשלה ייזהר יותר בהגשת כתב אישום נגד ראש ממשלה מכהן – לא מתוך קביעה שהוא זכאי, אלא מתוך איזון בין חומרת האישומים לחומרת ההשלכות. במציאות מתוקנת יותר, ממשלת האחדות הייתה מתנהלת ככזו – מגויסת, עניינית, מפויסת – תוך גילוי מנהיגות מאחדת מצד העומד בראשה.

אך המציאות איננה מתוקנת. ובמציאות מורכבת, אי אפשר לאחוז במידת האמת; יש צורך ללכת אל מעבר לה.

התלמוד הבבלי, במסכת שבת, מפליג בשבחו של הדיין הדן "דין אמת לאמיתו". מה ההבדל בין "אמת" ל"אמת לאמיתו"? הסבר מפורסם הוא זה המופיע בפירושו של ר' יהושע ולק כץ, מחשובי תלמידי החכמים במאה הי"ז, שכתב כך בספרו "דרישה" (על טור חושן משפט א, ב):

שכוונתם במה שאמרו 'דין אמת לאמיתו', רוצה לומר שדן לפי המקום והזמן בעניין שיהא לאמיתו... שלא יפסוק תמיד דין תורה ממש. כי לפעמים שצריך הדיין לפסוק

לשלום הקיסר. גדול האמוראים, ר' יוחנן, העריך את הטהרנות של זכריה בן אבקולס, אבל העיר עליה הערה קטנה: "ענוותנותו של זכריה בן אבקולס", קבע, "החריבה את ביתנו, ושרפה את היכלנו, והגליתנו מארצנו".

יש רגעים בחייה של אומה שבהם האמת צריכה לפנות את מקומה לאחריות.

פחות מהשאלה כיצד יוצאים מן המיצר ודואגים לאינטרס הלאומי.

אכן, מישוהו עשוי להסיק מסקנה לא נכונה לגבי הדרך הראויה והדמוקרטית לסיים את כהונתו של מנהיג. אבל החשש מפני מסקנה לא נכונה היה גם החשש שהביא את ר' זכריה בן אבקולס, מחכמי הדור האחרון של בית שני, לפסול את ההצעה שיקריבו קורבן

גיטה חזני-מלכיאור

שלום יכול לחיות עם ערכים

הסכם השלום עם האמירויות הוא 'דיל' תועלתני שבו ישראל נתפסת כמי שסוחרת בערכיה. השלום יצמח דווקא מגישה אחרת, שבה הערכים מהווים את לב הדיאלוג

את הכבוד המפוקפק לשמש ולהדליק את המנורות בכיפת הסלע עם סיום בנייתה. זאת, כמחווה ל"בני ההתגלות האלוהית" וכהכרה בזיקתם להר. עם זאת, עקשנותם וסירובם של היהודים לקבל את עולו של האסלאם שינו את כיוון התפילה למכה – שהפכה ממרכז פולחן אלילי למרכז הדתי שתפס את מקומה של ירושלים.

לניסיונות ההיסטוריים, בעת החדשה, ליישב את סכסוך הירושה האברהמית, נוספו לאחרונה הסכמי הנורמליזציה המכונים 'הסכם אברהם' בין מדינת ישראל ובין איחוד אמירויות המפרץ. אך למרות השם החגיגי, ההסכמים מבטאים דווקא את גישת הריאליזם המדיני ליישוב סכסוכים, המתבסס על שיקולי עלות-תועלת במטרה להשיג את הרע במיעוטו ולא את הטוב המוחלט – ואילו המרכיב הזהותי והערכי של הסכסוך הערבי-יהודי נדחק הרחק מסדר היום.

דרמת העקדה המקראית, המוכרת לנו מספר בראשית, מסופרת בקוראן בגרסה שונה. על פי הקוראן, הבן הנעקד הוא הבן המגורש. האסלאם בא לעולם רק כ-2,500 שנה אחרי היהדות לדבר בשמו של ישמעאל; אך שני האחים טוענים לחוויה סובייקטיבית מכוננת דומה, העומדת ביסוד סכסוך הירושה הטעון בהיסטוריה של העמים – הבעלות על הארץ ועל ההר – הנמשך עד היום.

בניסיונותיו ליישב את הסתירה שביסוד הסכסוך, ובמטרה לזכות בהכרה מצד יהודי אל-מדינה שדחו את בשורתו, טען מוחמד בראשית התהוות האסלאם כי הדת החדשה זהה ביסודה ליהדות. לשם הכרה זו ערכו מוחמד וממשיכיו שורה של התאמות באסלאם, ביניהן מנהג המוסלמים באל-מדינה להתפלל לכיוון ירושלים. מאוחר יותר, במאה השביעית, הח'ליף עבד אל-מלאכ מבית אומיה העניק דווקא ליהודים

כך, ההיבטים התועלתיים בולטים ברמה גבוהה של הדדיות והם כוללים כינון יחסים דיפלומטיים מלאים בין ישראל לאיחוד האמירויות; טיסות ישירות בין המדינות; שיתופי פעולה מלאים וישירים בתחומי התיירות, הביטחון, התקשורת, הטכנולוגיה, האנרגיה, הבריאות, התרבות והסביבה עם מעצמה כלכלית אזורית משגשגת, שהתמ"ג השנתי שלה עומד במקום השמיני בעולם.

מנגד, ההיבטים הערכיים של ההסכם מתאפיינים בא-סימטריה בולטת שכן ישראל נדרשת, חד-צדדית, לשלושה תנאים המהווים הפרה של שלושה יסודות ערכיים בעלי משמעות עמוקה לזהותה היהודית: הקפאת תהליכי החלת הריבונות על שטחי C ביהודה ושומרון ועל הבקעה; הסכמה להקמת מדינה פלסטינית; והיתר לעולי רגל מנסיכויות המפרץ לעלות להתפלל בהר הבית (לצד המשך קיום איסור התפילה על יהודים בהר). מדינת ישראל לא השכילה לזהות כאן הזדמנות לשינוי הסטטוס (קו).

ספק אם אברהם אבינו היה סומך ידיו על טיפולי ההמרה שעשו בניו לירושתו הקדושה: מדינת ישראל המירה את מחויבותה לייעודה הרוחני והלאומי, שנביעתו באזורי ההר, בתועלות כלכליות שאינן אלא שלב נוסף באסטרטגיה שתכליתה עיכוב הירושה. אמירויות האיחוד מצידן לא דרשו מהפלסטינים להמיר את 'זיקתם' לערכיהם במקביל. צאצאיו היהודים של אברהם דווקא הגיבו בחיבוק חם: סקר שערך מכון דירקט פולס בשבוע פרוסום ההסכם, מצביע על תמיכה מובהקת של 77% בקרב הציבור בעסקה שבה הריבונות נדחית לטובת הנורמליזציה עם איחוד

האמירויות. כך אפילו בימין: 64% תומכים לעומת 28% מתנגדים.

נראה שהחיישנים האמריקניים זיהו במהירות מרשימה את הפיצולים הפנימיים בחברה הישראלית ואת ההעדפות של הציבור היהודי. כבר בינואר, מיד לאחר חשיפת תוכנית המאה בבית הלבן, הם קראו היטב את מפת ההתנגדות הציבורית אליה, גם בקרב חברי הקואליציה – מאנשי כחול לבן ועד לראשי ההתיישבות. ההתנגדות ערערה את ביטחונם העצמי של ראש הממשלה נתניהו ושל האמריקנים שהחליטו להיערך מחדש לחתונה בכל מחיר והמירו את הכלה המקורית, החלת הריבונות, בכלה חדשה, נוצצת, כזו שתכה את החתן בסנוורים.

הנחת היסוד של שושביני ההסכם סוברת כי סוד הפיצוח של סכסוך הירושה במזרח התיכון טמון בהסכמי שלום המבוססים על ריאליזם מדיני מחושב ועל אינטרסים קרים. בדברים הבאים אני מבקשת לחלוק על הנחת היסוד של אדריכלי ההסכם, ולטעון כי המרת ערכי יסוד ברווחים תועלתיים מצד ישראל תתרום תרומה מוגבלת בלבד ליציבות הביטחונית במזרח התיכון – ושיציבות זו עלולה להתברר מבחינת ישראל כמגדל קלפים. ישראל עלולה למצוא את עצמה שבויה מבחינה ביטחונית וכלכלית ומאוימת מבחינה ערכית.

בעיני העולם המוסלמי, ויתוריה החד-צדדיים של ישראל בשלוש סוגיות ערכיות תמורת תמריצים תועלתיים מעידים שאין מאחורי העמדה הישראלית עוגן ערכי של ממש. ישראל, במבט זה, שוחקת את ההצדקה המוסרית להחלת הריבונות ביו"ש או לקבלת זכויות תפילה ליהודים בהר. הוויתורים משרתים את הטוענים כי היהודים בישראל

הימנעות משיח וממעורבות ישירים עם העולם הערבי, ולמעשה נעדר אסטרטגיה מדינית ותרבותית כוללת למימוש שאיפותינו להחלת ריבונות ולתפילת יהודים בהר הבית. הוא מאפשר לנציגיה ופעיליה של מדינת ישראל, ברובם הגדול חילונים, לייצג את האינטרסים והשאיפות של העם היהודי בזירה הדיפלומטית והמדינית ובזירות שבהן מתפתחים ומתעצבים רעיונות גדולים, תודעות, אמונות, הגות ומחשבה – בעוד הוא נותר פסיבי או לכל היותר פעיל בזירה הפנימית ומזין ומצמיח אותם מעגלים קהלי יעד. כך, העולם הערבי חווה את סוגיות זכותנו על הארץ דרך דמויותיהם, רעיונותיהם ושפתם של מנהיגים חילונים המייצגים מורשת אירופית שהאסלאם חשדן כלפיה, בז לה ומתנשא עליה. הצלבנים, שפלטו לאזור וערכו מסעי ביזה ואונס נשים בקרב יושביה המוסלמים ותקפו את שיירות עולי הרגל המוסלמים לירושלים, הותירו חותם היסטורי שמקרין עד היום על יחסם למערב.

מפגש אותנטי בין יצחק לבין אברהם עשוי להתאפשר בכינון משותף של מנגנונים חברתיים המקדמים ערכים הממוקמים על הציר האנושי-חברתי ששני הצדדים חולקים. ערכים כאלה נטועים בשורה ארוכה של סוגיות ערכיות. לדוגמה: השתלת איברים והצלת חיים, ובד בבד מאבק בסחר כספי באיברים להשתלות; הגנה על זכויות ילדים ומאבק בסחר בהם למטרות אימוץ; הגנה על אלימות כלפי נשים ומפני סחר בגופן; דמותה של המשפחה המסורתית בעידן פוסט-מודרני; התמודדות עם אתגרי הטכנולוגיה והחינוך במאבק בניצול ילדים ברשתות; קידום סוגיות של קיימות וסביבה

הם מתיישים זרים שאינם משתלבים באזור, סופם לעזוב, והארץ תחזור לפלסטינים – בהתאם למיתוס הצלבני החביב על מתנגדי הציונות בקרב המוסלמים. הדבר חמור עוד יותר לנוכח החד-צדדיות של ההסכם: בניגוד למדינת ישראל, נסיכויות המפרץ נותרו מחויבות לנכסים המייצגים ערכי יסוד של האסלאם, והוכיחו בכך את עליונותן המוסרית; הוכחה שתפעל בשירות עיכוב הירושה והנצחת הסכסוך.

ראוי לתת את הדעת אף על השלכות הוויתורים על המישור הכלכלי והביטחוני: מדינת ישראל עלולה לפתח תלות נפשית עמוקה בהזדמנויות הכלכליות המגוונות, לרבות בתחום הבטחוני, והישראלים יתרגלו לתקן חדש של חיי עושר ושפע. יש יסוד סביר להניח, מניסיון העבר עם שכנתנו הטורקית, כי בבוא היום, כשמדינת ישראל תחליט כי הגיעה השעה להחיל ריבונות, איחוד האמירויות שהתנסה כבר בויתורים ישראלים על נכסים מוגנים, יפעיל על ישראל מנופי לחץ כלכליים וביטחוניים ואף יאיים בפירוק השותפות האברהמית כדי להניא אותה מכך – או, גרוע מכך, כדי שתסכים להקמת מדינה פלסטינית. התלות הכלכלית-ביטחונית בהסכמים עלולה משום כך להעמיק את המחלוקות האידיאולוגיות הפנימיות בישראל, ומחנה הימין יתקשה להציע חלופה רעיונית שתצליח להתחרות בנוחות הכלכלית החדשה.

האם יש דרך אחרת?

אני מאמינה שכן – ובלבד שההנעה לשלום עם העולם הערבי תגיע גם משורות המחנה הימני והאמוני, ולא רק ממחנה הציונות החילונית שואפת הנורמליזציה. הימין האמוני שרוי בתוך קיבעון תפיסתי של

והגנה על הטבע במזרח התיכון; קידום חופש הפולחן; ועוד.

בקידומן המשותף של סוגיות ערכיות אלה, מצד יהודים ומוסלמים, אין יסוד של פשרה או תחרות כי אם קבלה, הפריה ומימוש השליחות והייעוד היהודיים לתיקון האנושות. הסכמי אברהם מעניקים לישראל הזדמנויות ייחודיות, שהסכמי השלום הקרים עם מצרים וירדן לא הנביטו. הזדמנויות לניצול עוצמת המערכת הכלכלית לניווט הספינה הרעיונית של מדינת ישראל בעידן פוסט-מודרני לעבר עיצובו של עידן של מסורתיות ושמרנות, העולות בקנה אחד עם אופיים הטבעי של עמי האזור.

לצורך כך חיונית במיוחד השתלבות פעילה של אנשי אמונה בזירה הדיפלומטית,

הכלכלית, המדעית והחדשנות הטכנולוגית, במטרה לקדם חשיבה והתמודדות משותפת בסוגיות ערכיות-מוגנות שתושבי המזרח התיכון חולקים בהן. התמודדות משותפת עשויה לתרום תרומה יקרה מפז לביסוס אמון מצד העולם המוסלמי בישראל בכלל ובמחנה האמוני בפרט. לצד אלה חיונית במיוחד הקמתם של מכוני מחקר, מחשבה והגות יהודית ואסלאמית. ולבסוף, שיתוף-פעולה בין יצחק וישמעאל בקידום סוגיות ערכיות לחברה ולאנושות לא רק יגשים את ייעוד הברית של עם ישראל אלא עשוי להתברר כתנאי לכינונו של אמון היסטורי מצד ישמעאל ביצחק ואולי, לבסוף, קבלה והשלמה עם הבחירה באחרית הימים.

גיטה חזני מלכיאור, בעלת תואר שני בחקר סכסוכים, היא מייסדת ומנהלת לשעבר של מרכז "מוזאיקה".

יהושע פפר

אמת ואמונה: פרידה מרות גביזון

מחוזות "כל אחד והאמת שלו" היו זרים לה. היא אמרה את אשר על ליבה בחדות. ודווקא מתוך כך התייחסה לדעותיהם של אחרים בכובד ראש, ואף הייתה מוכנה לשקול את עמדותיה מחדש

"צריכים לחשוב על זה עוד".

היא הייתה אשת ניגודים. מצד אחד חדה כתער, בעלת יכולת ניתוח יוצאת דופן ומהירת מחשבה באופן חריג. הרצאותיה היו מאלפות: הקצב הרצחני של דיבורה נתן תחושה של מילים הרודפות אחר המחשבות ללא הרף, וללא סיכוי סביר להשיגן – אך תוך שמירה פלאית על

פרופ' רות גביזון, כלת פרס ישראל לשנת תשע"א למשפטים, הייתה אחת הדמויות הייחודיות ויוצאות הדופן ביותר שזכיתי להכיר. עבדתי לצד רותי – כך הקפידה שנקרא לה – במשך כמה שנים כעוזר הוראה בקורס הדגל שלה באוניברסיטה העברית, "ישראל כמדינה יהודית ודמוקרטית" – וכך ביליתי לא מעט שעות בסביבתה. חלקנו לא מעט שיחות עומק, שרובן הסתיימו במילים:

לא בכדי הפכה לאבירת זכויות האדם, מראשוני האגודה לזכויות האזרח בישראל ואף לנשיאתה. לצד האמפתיה האנושית, פעילותה זו נבעה מאהבת צדק ומשפט – המידות שבהן השתבח אברהם אבינו – ולא מתוך רצון בעשייה פוליטית. כאשר היא סברה כי הארגון חרג מתחומיו הראויים, היא לא חששה מלמתוח עליו ביקורת.

היא הייתה ציונית נלהבת, והאמינה שמדינת ישראל חייבת לתת ביטויים קונקרטיים להיותה מדינה יהודית. היא הוקירה עד מאוד את השבת בתור עיקרון יהודי מובהק, וכן דגלה בהסדרים נוספים שיש בהם מימוש מדיני לזכות העם היהודי להגדרה עצמית. זה כמוכן לא מנע ממנה להיות מחויבת עמוקות לדמוקרטיה הליברלית ולזכויות האדם. יתרה מזאת, ובניגוד לרבים מבין חבריה, היא עמדה בתוקף על דעתה שאין בין השניים סתירה.

על ענייני דת לא דיברנו הרבה. רותי ראתה בעצמה יהודייה לאומית אבל חילונית. אך בה במידה שלחמה למען ביטויים יהודיים בספרה הציבורית, כך כיבדה את המסורת ואת המעשה הדתי בספרה הפרטית, ובכלל זאת את הציבור החרדי הנושאים את לפיד המסורת במישורים רבים. היא הכירה בכך שהיא שונה משהו מחבריה משמאל, וזקפה זאת בין היתר לזכותו של הרקע הספרדי שלה: רותי הייתה נצר למשפחה ספרדית מפוארת, נכדה של הרב יוסף מרדכי הלוי (אב בית דין העדה הספרדית בירושלים) ואחיינית של הרב אליהו פרדס (רבה של ירושלים). היא לא עברה את טראומות הדת של חבריה יוצאי אירופה.

רותי הייתה אופטימית מאוד כלפי העתיד. גם בזמנים קשים יותר, כאשר היה נדמה

קוהרנטיות מלאה. אמרה לי פעם מתרגמת סימולטנית שמכל הדוברים שהכירה, לא היה מי שהקשה על מלאכתה יותר מרותי. זאת באשר למהירות. אך מילותיה היו חדות, קצרות, ומדויקות.

היא אף ידעה לדבר בתוקפנות. האמת הייתה נר לרגליה, והיא הייתה מוכנה לתת לה ביטוי מלא, לא מתפשר ולא מתנצל. בוויכוחים היא לא לקחה שבויים. מחוזות הפלורליזם ותרבות התקינות הפוליטית, "כל אחד והאמת שלו", היו זרים לה. היא אמרה את אשר על ליבה, ועשתה זאת בקול ברור וחותר.

ומצד שני, היא ידעה לכבד כל אחד – לא כבוד של נימוס, אלא כבוד של מהות. היא התייחסה לדעותיהם של אחרים בכובד ראש, ואף הייתה מוכנה לשקול את עמדותיה מחדש. היא אומנם ניסתה לשכנע אחרים לקבל את דעתה, אך הייתה מודעת עמוקות שלא תמיד תצליח. במקרים של חילוקי דעות היא הייתה מוכנה לפשרות, גם כאלה שגובים מחירים. אמנת "גביון-מדן" היא רק תוצר אחד של נכונותה להתפשר.

היא השרתה אווירה של ענייניות, כאילו אין זמן לבזבו. חבל עליו. אך זה לא מנע ממנה לתרום מזמנה לטובת אינספור עניינים, ציבוריים וגם אישיים, חלקם גדולים וחלקם קטנים. במישור האישי, היא סייעה לי רבות בהערות למאמרים ועבודות שונים, במכתבי המלצה (שעליהם אני חייב לה הרבה) ובקידום הלימודים. זמן הוא אומנם מצרך יקר, אך הוא יקר דווקא בגלל האפשרות לנצל אותו לעשיית טוב.

לצד תקיפות הדעת, היה לה צד רך ואמפטי; ראיתי אותו בא לידי ביטוי לא פעם לנוכח תופעות אנושיות מורכבות.

ששסעים חברתיים מאיימים על רקמתה העדינה של החברה הישראלית, היא דאגה להפריך את החששות: לא כל כך רע, ויהיה טוב. נדמה שחלק מעמדותיה הציבוריות נבעו מתוך ראיית עולם חיובית. היא נתנה אמון בעם (בדמוקרטיה) יותר מאשר במומחים, ומכאן התנגדותה לאקטיביזם השיפוטי של בג"ץ. היא האמינה בדינמיקה האורגנית והטבעית של החברה, ולכן חששה מהסדרים משפטיים נוקשים מדי שיפגעו בה.

חייה שיקפו במידה רבה אותן דינמיות וראייה חיובית, שבצירוף עם משאבי אנרגיה בלתי נדלים הביאו אותה לעשייה כה מגוונת ועשירה – באקדמיה, בארגונים חשובים, בוועדות שונות ובפעילות ציבורית. אפילו בכתובה בפייסבוק, האופטימיזם שלה הניע אותה תמיד לחפש את הדבר הבא, והיא גם תמיד מצאה אותו. עד שהגיע הסוף הפתאומי, שהשאיר אותנו עם זיכרונות יקרים וגעגועים עזים.

הרב יהושע פפר הוא ראש המחלקה החרדית בקרן תקווה ועורך ראשי של כתב העת 'צריך עיון'; מרצה בפקולטה למשפטים של האוניברסיטה העברית.

רות וייס

סוציאליזם יהודי: ניתוח שלאחר המוות

האנטישמיות הטבועה בסוציאליזם הבריחה ממנו את היהודים בגולה, והתנפלה על ישראל אחרי שהניסוי הסוציאליסטי בה נכשל. בידיש זה נשמע ברור יותר

אינו תפקיד ושואלת אם הוא מרגיש טוב. הוא נענה וסיפר מה מעיק עליו: בתו הודיעה אך זה עתה לו ולאשתו שהיא עומדת להתחתן עם גוי. במונטריאול של לפני יובל הדבר עוד היה נדיר מאוד.

הרופא הוסיף: "הדבר הכי גרוע פה הוא שאני יכול להאשים רק את עצמי. שלחתי אותה ל'פרץ שולע', ושם, ממש באולם הכניסה, היה תלוי האני מאמין שלהם: 'אלע מענטשן זיינן ברידער: געלע, ברוינע, שווארצע, וייסע... / פעלקער, ראסן און קלימאטן, ס'איז איין אויסקלערן מעשה!'. אז אם שלחתי אותה לכוזה בית ספר, למה ציפיתי?"

יותר ממה שהופתעתי לשמוע את הרופא מצטט שיר בידיש, נדהמתי מתוכן דבריו. פרץ שולע היה בית ספר יסודי יהודי ברוח הסוציאליזם היהודי, והוא נשא את שמו של סופר היידיש הדגול י"ל פרץ. הציטוט בידיש היה מתוך שיר של פרץ שנקרא 'אחים', וזה שיעורו בעברית:

פֿל האַנְשִׁים אַחִים:
חום, צֶהב, שָׁחַר, לֶבָן.
גִּזְעָה? לֹאָם? הַבְּדֵל אַקְלִים?
פֿל זֶה חֶסֶר מוֹבָן!

שירו של פרץ הוא עיבוד חופשי ל'המנון לשמחה' מאת פרידריך שילר, המפורסם בעיקר משום שהוא מושר בפרק המקהלתי המסיים את הסימפוניה התשיעית של

אני מבקשת לערוך נתיחה בגווייתו של הסוציאליזם היהודי – אבל יודעת שזה מוות בתוך המשפחה. מה קרה בעצם? למה החיבור בין סוציאליזם ליהודיות לא החזיק מעמד ונפח את נשמתו?

יהיו אולי מי שיאמרו, כמארק טוויין בשעתו, שהדיעות על מותו של הסוציאליזם היהודי היו מוגזמות. הרי אך זה לא כבר הוביל במרוץ למועמדות המפלגה הדמוקרטית לנשיאות ארה"ב מועמד יהודי שהניף את דגל הסוציאליזם. ב'ג'ואיש וויק' קראתי דברי צעיר יהודי, המבקש לדבר בשם דורו, שהילל את ברני סנדרס כ"עתידי יהדות אמריקה".

אני סבורה אחרת. בעבר ניסו יהודים להבטיח את עתיד העם היהודי באמצעות איחוד היהדות עם הסוציאליזם, אך הם למדו – בשכר לימוד גבוה משאת – שאין הדבר אפשרי. הסוציאליזם של היום נישא על כפותיהם של יהודים היוצאים להגנת אויבי ישראל, והוא רצחני בהגדרה.

המפגש הראשון שלי עם שאלת היהודים והסוציאליזם היה היתקלות מפתיעה. זה קרה באמצע שנות השישים, במהלך בדיקה שגריתית אצל רופא משפחה יהודי בעירי מונטריאול שבקנדה. בדרך כלל היינו נצמדים בקפידה לתפקידינו כרופא מקצועי ופציינטית, אבל בפעם ההיא הוא נראה לי מתוח כל כך, שמצאתי את עצמי מחליפה

בטהובן; במקהלות יידיש הוא היה להיט. כי אכן, מי ימצא פגם בהצהרה נלהבת כזאת על אחווה בינלאומית? ובכן, ההורה היהודי שילדו פעל על פי המילים הללו ימצא גם ימצא. הרופא אמר לי, בעצם, שהמסר האינטרנציונליסטי-סוציאליסטי הזה הוא שגרם לבתו לחדול לתפוס את עצמה כיהודייה. הוא האשים בנישואי התערובת שלה את פרץ, את בית הספר, ואת עצמו, על כך שזלזל בסכנתם של המסרים שלהם.

חשבתי אז שאין זה הוגן. פרץ כתב את השיר ב-1892, כשגר בוורשה בלב המצוקה והעליבות של 300 אלף יהודיה, שהיוו שלישי מתושבי העיר. הקהילה היהודית לא הצליחה להתמודד עם המשבר המחרף של הצפיפות העירונית, תמותת התינוקות, התחלואה הגוברת, תנאי העבודה האיומים של אלה שהתמזל מזלם לעבוד, והנטל הכפול על האימהות העובדות – מה עוד שעל כל אלו נוספו הגבלות קשות שמשטר הצאר הטיל על היהודים. אלפי יהודים היגרו לארה"ב ולארגנטינה. פרץ התמסר להצלת יהדות פולין, ועשה ככל שעלה בידו עד פטירתו ב-1915. המנון האחווה העולמית שלו ביקש לקבוע כי גם היהודים הם בני משפחת העמים, וכי אסור להם להסתפק בפחות מכך.

בעשור האחרון של המאה ה-19 שרר בקרב היהודים קונצנזוס בדבר הצורך בשינוי פוליטי יסודי. מהו השינוי? על כך כבר היו הדעות חלוקות מאוד. באותה שנה עצמה שהרצל כינס את הקונגרס הציוני הראשון בבאזל, שנת 1897, נוסד בוויילנה ארגון ה"בונד" היהודי-סוציאליסטי, ובניו-יורק ייסד אברהם פֶהן את היומון הסוציאליסטי היידי פארווערטס. בנסיבות הללו נמשך י"ל

פרץ לסוציאליזם, אבל הוא היה מהראשונים לזהות את סכנותיו. "ליבי אתכם", כתב לרדיקלים, ועם זאת "אני מפחד מכם: אני ירא פן כאשר ינצחו המדוכאים, הם יהפכו למדכאים". במאמר משנת 1905 שכותרתו "תקווה ופחד" הזהיר שכאשר הסוציאליסטים יעלו לשלטון הם יחטאו כלפי רוח האדם, יהפכו לברוקרטים, ויחנקו את היצירתיות ואת היוזמה האישית. "נכון, הגופים ישבעו, אבל הנשמות תרעבנה", כתב; וכידוע, כפי שהתברר לימים, גם הגופים לא בדיוק שבעו. כשהמהפכה עוד הייתה בחיתוליה, פרץ צפה את כל הסכנות שבהתמסדות הסוציאליזם ובכפיית השוויון, והזהיר מפניהן.

המחנכים ממונטריאול קראו לבית ספרם על שם פרץ מפני שהוא התנגד להתבוללות היהודים לצורתיה: הוא היה מנהיג-תרבות יהודי, סופר יידי ועברי, והם חשבו שאם התלמידים ישירו ביידיש על אחווה הם יישארו יהודים ברוחו של המשורר. בית הספר הסוציאליסטי הזה לא יכול היה לעודד נישואי תערובת באופן חיובי, אבל הרופא צדק במידת מה: יהודיות תרבותית אין די בה למנוע נישואי תערובת. עד שנות השישים, שלושת בתי הספר היהודיים במונטריאול על הטווח שבין קומוניזם לסוציאליזם נסגרו או שינו את מגמתם הרעיונית. הסוציאליזם היהודי מת מוות טבעי כי לא היה בר-קיימא.

מומרים-לסוציאליזם צעירים מפרץ, כגון שלמה זנוויל רפפורט (הידוע בעיקר בשם העט ש' אַנ־סקי, כמחברו של 'הדיבוק') היו רדיקליים הרבה יותר ממנו. אני קוראת לאנ־סקי מומר כי אף שבאמצע את הסוציאליזם לא נדרש לטקס רשמי מסוג

שָׁמַיִם וָאָרֶץ לָנוּ יִקְשִׁיבוּ
דְּבָרֵי שְׁבוּעֵתָנוּ בְּזֵהָר יִכְמִיבוּ,
שְׁבוּעָה שְׁבָדָם וְשְׁבוּעָה בְּדַמְעָה,
שְׁבוּעָה, שְׁבוּעָה, שְׁבוּעָה.

נִדְרָנוּ לְבוֹנֵד בְּחַיִּים וּבְמִוְתָּה
עֲדֵי יִשְׁחָרֵר כָּל צְמִית וְכָל עֶבֶד.
הִגְלָנוּ הָרֶם, מִשְׁמַיִם אֲדִיר,
מִנְּפֵי כָּבֵד בְּזַעַם, מִדָּם מְאֹדִים,
בְּשְׁבוּעָה שֶׁל חַיִּים וּמִתִּים.

קל להיווכח למקרא שורות הזעם הללו כמה הקצינה התנועה המהפכנית היהודית בעשור שלאחר המנונו המתקתק של פרץ לאחווה. אך כאן צצה בעיה. בעוד הסוציאליסטים היהודים נלחמו למען אחוות פועלים, רוב הפרולטריון העדיף דווקא לתקוף את היהודים. המהפכה הקומוניסטית הראשונה והכושלת, ב-1905, לוותה בפוגרומים ביהודים – אך בעיניהם של כמה ממנהיגי המהפכה, הדבר היה בבחינת שבבים הניתזים בדרך הטבע כשנכרתים עצים. המהפכנים אף חשבו שמרצם של ההמונים הפורעים בבתי יהודים ובווזים את חנויותיהם עשוי להועיל למאבק המעמדי. מה חשובים היהודים לעומת היעד הגדול, המהפכה העולמית? אנ-סקי הבין כי נדרשת ברירה בין שניים שלא ילכו יחדיו. הגנת העם היהודי – או קידום האידיאל ה"אוניברסלי" של המהפכה העולמית. אותה ברירה, בצורה זו או אחרת, עמדה בפני כל יהודי לוחם צדק חברתי, עוד מיום שאברהם אבינו התמקח עם אלוהים בשמם של תושבי סדום.

אנ-סקי נפרד סופית מהתנועה המהפכנית ב-1917. אחרי הדחת הצאר הוא נתמנה לציר במועצת החוקה שהוקמה כדי לכונן ברוסיה

ההטבלה לנצרות, התמורה הפנימית שחלה בו הייתה חריפה מזו המתרחשת אצל מתנצר. כשהיה בן 17 עזב את אורח החיים היהודי והצטרף לתנועה הסוציאליסטית הרוסית – לא היהודית. הוא ניסה להתסיס תלמידי ישיבה, אך כשראה שהדבר אינו עולה יפה הלך לעבוד במכרות מלח, ושם אף לימד פועלים רוסים; כך, מבחינתו, שילם את חובו כאינטלקטואל לשכבות העממיות הרוסיות. מעשיו וכתביו צדו את עינה של המשטרה הצארית, והוא ברח לפרזיז ושם בלט בחוגי הסוציאליסטים המהגרים. כל הימים ההם הוא התקרא בשם רוסי והיה איש האוונגרד המהפכני הרוסי לכל דבר.

אנ-סקי היה מן המסורים שבצעירים היהודים הרוסים שהתגייסו למען המהפכה. התעוזה שלהם עומדת בניגוד מביך למעטפת המוגנת של "מחאת" הסטודנטים בקולג'ים האמריקניים דהיום. שיניו של אנ-סקי נרקבו במכרות המלח. הוא נעצר ונכלא. הוא עזב את החוג היהודי הצר כדי לתקן את רוסיה למען כל אזרחיה.

אבל בשנת 1901, כשהיה בן 38, הוא גילה את יצירותיו של פרץ והבין שהוא ויתר על חלק גדול מדי מעצמיותו: שהוא יכול לקדם את העניין החברתי גם כסוציאליסט יהודי הכותב בידיש ומנסה להשפיע על יהודים. למה להמיר דת באחרת, אם אפשר להיות נאמן לשתייהן? אנ-סקי כתב את המנון הבונד בשפת יידיש 'השבועה':

אַחִים וְאָחִיות לְמַחְסוֹר וְעֵמָל
הַפְּזוּרִים בְּעוֹלָם וּפְרוּדִים –
בְּיַחַד, בְּיַחַד הִדְּגַל אֶל-עַל
מִנְּפֵי כָּבֵד בְּזַעַם, מִדָּם מְאֹדִים,
בְּשְׁבוּעָה שֶׁל חַיִּים וּמִתִּים.

משטר דמוקרטי. אך הבולשביקים ביטלו את המועצה ועשו מה שבדרך כלל עושים סוציאליסטים כשהם יכולים: הקימו משטר של מפלגה אחת. אנסקי ברח – הפעם לא מהצאר אלא מהמהפכה. הוא מצא מקלט בקרב יהודי ורשה ווילנה, בפולין החדשה שלא נכללה בברית המועצות. הוא התמסר לפעילות רווחה יהודית, וב-1920 כתב את 'שיר חדש' השונה להפליא מהשבועה הסוציאליסטית הקודמת. הנה עיקרו בתרגום לעברית:

אֶלְפֵי שָׁנִים בּוֹעֵר לָנוּ הַסֵּנָה וְלֹא אָכַל.
 מֵעַם גּוֹלָה אֶלֵי גּוֹלָה בְּרַחֲנוּ בְּדַמְעָה
 מִגּוֹי רוֹדֵף – בְּלֵי הַגְּנָה, תִּקְוָה אוֹ אֲדָמָה.
 שְׂרֵי עַמִּים הָרְגוּ בָנוּ וְצַעֲקוּ:
 שְׂכָנִים מְלַכְלָכִים, צְאוּ, הַסְתַּלְקוּ!

וּפְתַע קוֹל פְּלָאִים נִשְׁמַע מֵעִיר הַמְּמַלְכָה:
 לְאַהֲלֵיהָ, יִשְׂרָאֵל! שׁוּב אֶל מוֹלְדֹתְךָ!
 בְּגִלְוִיּוֹת דְּגָלִים עוֹלָיִם וְנִשְׁמָעוֹת תְּרוּעוֹת:
 כְּלֵי הַגּוֹלָה כְּבֵר מוֹסְרִים, עִם הַמְּקַרָּא נְעוֹר.
 עִם יִשְׂרָאֵל בְּחֻלּוֹצֵיו חוֹזֵר לְבָנוֹת עֲתִיד
 לְשִׁלְשֶׁלֶת הַזֶּהָב הַיְהוּדִית.

קול הפלאים הקורא לישראל לשוב אל מולדתו הוא כמובן הצהרת בלפור, ודימוי הדגלים והתרועות שאב את השראתו מהגדודים העבריים שהקים זאב ז'בוטינסקי. אנסקי מריע למפעל ההגנה העצמית היהודית ולחלוצים הציוניים המחוננים את עפרה של ארץ ישראל. עתה העלה המשורר והמחזאי לראש סדר יומו את הישרדות עם ישראל, והודה בחוסר יכולתה של התורה הסוציאליסטית להסביר את האלימות נגד היהודים ובחוסר יכולתו של המעש הסוציאליסטי למונעה. משהתמצק הסוציאליזם לכדי קומוניזם בולשביקי הוא ידע שהתנועה שהקדיש לה את חייו בגדה

בערכיו. את אשר עתידים היו היהודים ללמוד על בשרם תחת השלטון הסובייטי, לימד ניסיונו של אנסקי אותו כבר בראשית המאה העשרים.

והנה, אף כי הצינונות והסוציאליזם היו שני קטבים בקשת הפוליטית היהודית, בארץ ישראל דומה היה כי הצינורף ביניהם דווקא עושה חיל. נחמן סירקין, הוגה הדעות איש 'פועלי ציון', השמיע את קולם של רבים כשטען שהסוציאליזם יוכל להגשים את מטרותיו שוחרות השלום רק כאשר תהיה ליהודים מדינה – וכי מדינה זו תוכל למצות את הפוטנציאל שלה רק אם תהיה שווינונית. חשוב מן התיאוריה היה המעש של החלוצים, שהקימו את קיבוץ דגניה ב-1910 וניקדו את אדמת הארץ בעוד 250 קיבוצים עד 1950. הקיבוצים הוכיחו את עצמם בביצות שייבשו ובשדות שעייבדו, באורחות השליטה-העצמית שסיגלו להם וביחידות הלוחמות שטיפחו להגנתם ולהגנת העם. הקמת התשתית למדינת ישראל, בתנאים קשים וכמעט בלתי-אפשריים, הוקלה בלי ספק בזכות האתוס הקולקטיביסטי שצמח על אדני העקרונות הסוציאליסטיים.

וזה היה רק חלק מהמיזם הסוציאליסטי הישראלי. ב-1920 הקים בן-גוריון את ההסתדרות. כך ביקש לשים קץ לנוק שביריבות בין מפלגות הפועלים השונות – וליצור "הסתדרות מאוחדת של כל העובדים והפועלים בארץ ישראל החיים מזיעת אפם בלי לנצל את עמלם של אחרים". מ-4,400 חברים בעת הקמתו צמח הארגון עד כדי הקפת שלושה רבעים מכוח העבודה בישראל.

מדוע הצליחה תנועת העבודה בארץ ישראל במשימה שהסוציאליזם היהודי בגולה

מקום אחר לא נוסה הסוציאליזם באופן חופשי כל כך, ועל כן בשום מקום אחר לא נחשפו מגבלותיו באופן גלוי כל כך. זו אחת מן הסיבות הרבות לכך שסוציאליסטים מושבעים בעולם הפנו עורף למדינה זו, מדינה שבעבר נטו להעריץ.

מה שמחזיר אותנו לברידער, האחים, להבטחתו של פרץ הצעיר כי האחוה המעמדית תשבית את החיכוך האתני ותכיל את היהודים. תנועת העבודה הציונית ציפתה לא רק לעצב את פניה של מדינת ישראל, אלא גם לנרמל את מעמדה בעולם. עם הציפייה הזאת הצטרפה מפא"י (ויורשתה מפלגת העבודה) לאינטרנציונל הסוציאליסטי, הארגון הבינלאומי של מפלגות המחנה. נציגה שם לאורך שנים רבות היה שמעון פרס, האיש היחיד ששימש גם ראש ממשלת ישראל וגם, אחר כך, נשיאה; פרס אף היה סגן נשיא האינטרנציונל הסוציאליסטי. בשנת 1999 הוא אף נתמנה שם לנשיא לשם כבוד של הארגון, וזאת מאותו טעם שהוא קיבל בגללו את פרס נובל לשלום: על "מחויבותו לעתיד של שלום לישראלים ולפלסטינים". בהספד שנכתב עליו באתר האינטרנציונל משבחים את "שכנועו הפנימי כי השלום בין ישראל לפלסטין יושג עוד בימי חייו", ומביעים צער עמוק על כי "בעת האחרונה ההתקדמות בכיוון זה זעומה". בישראל העריכו את פרס על תרומתו בתקופה מוקדמת יותר לכושר ההרתעה של ישראל – ואילו האינטרנציונל הסוציאליסטי הוקיר אותו על הסכמי אוסלו שהעלו את ביטחון ישראל לקורבן. בעת נשיאות-הכבוד של פרס בארגון הזה, 1999 עד 2003, השתוללה האינתיפאדה השנייה; דומה היה שהאינטרנציונל גומל לפרס על שסיכן את ארצו.

כשל בה? התשובה נעוצה ביחס בין שם העצם לשם התואר: מהו העיקר, ומהי רק תכונה המאפיינת אותו. מכאן – סוציאליזם יהודי. ומכאן – ציונות סוציאליסטית. החלוצים היהודים בארץ ישראל שפעלו על פי קווים סוציאליסטיים ערכו ניסוי בציוויליזציה יהודית, אחד מניסויים חברתיים-פוליטיים רבים בתולדות עם ישראל. הציונות הייתה תנועה של שחרור-עצמי לאומי, והסוציאליזם עזר להשיג כמה ממטרותיה. הקיבוצים היו התאגדויות וולונטריות, וכל חבר קיבוץ שהלחצים החברתיים של השוויוניות הכבידו עליו היה חופשי לעזוב. אם הרוב בקיבוץ רצה לחזק את התא המשפחתי, לאפשר יותר ביטוי עצמי, לאפשר יותר נידות או יותר רכוש פרטי, הקיבוץ שינה את תקנותיו וסיגל את הקולקטיביזם שלו לצורכי החברים.

כך גם ברמה הלאומית. האתוס הקולקטיבי היה חשוב בליכוד החברה הישראלית המתהווה סביב שפה לאומית אחת וממשל מרכזי. תנאי הקיום הקשים בארץ ישראל בשנות היישוב ובתחילת שנות המדינה חייבו הקרבה של היחידים – ויתור על חלק משאיפותיהם האישיות ומחירויותיהם – למען טובת הכלל. מפא"י, מפלגת פועלי ארץ ישראל, הייתה מפלגת השלטון בעשורים הראשונים של ישראל, אך משהוכיחה המדינה את כוח עמידתה התחיל הציבור להכיר ביתרונות המנוסים של השוק החופשי והיוזמה הפרטית ובמחיר החונק של הבירוקרטיה המוגזמת. הקיבוצים החלו לתפקד כיחידות קפיטליסטיות. שחרור המשק, והשגת מידה של יציבות ביחסים עם המדינות השכנות, הפכו את ישראל למה שהיא היום – אומת הסטארט-אפ. דומני שבשום

האינטרנציונל הסוציאליסטי הנהיג קו אנטי-ישראלי עקבי, ובשנה שעברה אף קרא לכל הממשלות להצטרף לחרם, למשיכת ההשקעות ולעיצומים (BDS) "נגד הכיבוש הישראלי". הוא קרא ל"אמברגו מוחלט על כל צורות הסחר הצבאי ושיתוף הפעולה הצבאי עם ישראל" והאשים אותה ב"אפרטהייד נגד העם הפלסטיני" – ובזאת הצטרף למלחמה הכלכלית והתודעתית שמנהל העולם הערבי נגד מדינת היהודים. החלטה זו לא הותירה למפלגת העבודה הישראלית ברירה, והיא השעתה את חברותה בארגון. אליוט קאופמן שאל ב'זול סטריט ג'ורנל' למה הישראלים עזבו רק עכשיו, אבל אנחנו יודעים למה: קשה היה להודות שהסוציאליזם הסב לדמוקרטיה המתפקדת יותר נזק מתועלת, וקשה היה אף יותר לוותר על הפנטזיה בדבר אחווה בינלאומית שתקבל את היהודים בזרועות פתוחות.

זו נתיחה שלאחר מוות ידוע מראש. המזיגה בין סוציאליזם ליהדות נכשלה מכל בחינה שהיא: בגלל הפגמים המובנים בסוציאליזם; ומשום שהמיזוג לא היה בר-קיימא במציאות הסבוכה של הגולה ולא היה מתאים למדינה יהודית ריבונית; ומכיוון שהאינטרנציונליזם הסוציאליסטי אימץ את הפוליטיקה האנטי-יהודית הַדְּלֵקְתִית – וזאת, כפי שאנו רואים עתה, גם בקרב היהודים הסוציאליסטים עצמם. הסוציאליסט הגרמני אוגוסט בְּכָל ניסה לפטור את האנטישמיות כ"סוציאליזם

של טיפשים", אך הסוציאליזם התגלה כאנטישמיות של הנאורים.

ברני סנדרס, ילד-טוב-סוציאליזם, לא ניסה כלל למזג את הסוציאליזם שלו עם היהדות; הוא ויתר על היהדות, וכמו יהודים מומרים רבים מן העבר הפך פניו נגד היהדות בחדוות נקם. לאורך הבחירות המקדימות במפלגה הדמוקרטית שנסתיימו בניצחונו של ג'ון ביידן הוא היה המועמד היחיד שרץ כסוציאליסט, והיחיד שנולד יהודי – ואותו בחרו לאמץ אל חיקם גדולי אויביה של ישראל בקונגרס. כך נעשה סנדרס לסנדקם של הסוציאליסטים היהודים המזויפים של זמננו, אלה שבמקום להגן על ארה"ב ועל ישראל מפני אויביהן המשותפים מעדיפים להזדנב אחר מי שמציגים עצמם כקורבנותיה של ישראל ולהצטרף למסע ההשחרה שהללו עורכים נגד מגיניה של המדינה היהודית.

כפי שראינו, חבירתם של הסוציאליסטים היהודים בארה"ב לשונאי ישראל איננה אנומליה, כי אם התוצר המתבקש של אידיאולוגיה אשר יומרתה לסמכות רציונלית, לקדמה פוליטית ולעליונות מוסרית אינה יכולה להשלים עם היהודים שעמדו לרגלי הר סיני. היהודים הם העם בעל ההשראה האלוהית המחשל את שלשלת הזהב שלו נגד כל החלופות האידיאולוגיות. תחילה לא הבנו שאחת המסוכנות בחלופות אלו היא הסוציאליזם, אבל עכשיו אנחנו כבר יודעים, וגם יודעים למה. ועל כך צריך לדבר בקול.

רוט וייס היא פרופסור אמריטה לספרות משווה ולספרות יידיש באוניברסיטת הרווארד. נרגום המאמר מאנגלית והשירים מידיש: צור ארליך.